

Csengeri János[✦]

Az országhatáron túl telepített katonai bázisok relevanciája napjainkban¹

DOI 10.17047/HADTUD.2021.31.3.3

A publikációban bemutatásra kerül az országhatáron túli katonai bázisok létesítésének elméleti háttere, az erőkitetés mibenléte és a hozzá kapcsolódó tevékenységek, infrastrukturális elemek, a különböző katonai bázisok általánosított fajtái, illetve a katonai bázisok létesítésekor figyelembe veendő tényezők. Az írás rámutat, hogy a technikai fejlődés ellenére továbbra is, napjainkban és a jövő konfliktusaiban jelentős szerepük lesz a távoli, országhatáron túl telepített bázisoknak, katonai erőnek a nemzetek érdekérvényesítésében. A tanulmány releváns, ugyanis Magyarország a jelenben, valamint a jövőben talán még inkább helyszínt ad a Szövetség, esetleg az Amerikai Egyesült Államok bázis-struktúrájának, továbbá a rendszerváltás óta hazánk is rendszeresen (folyamatosan) jelen van az ország határán túl katonai erővel.

KEYWORDS: országhatáron túli, tengeren túli, katonai bázis, katonai doktrína

The Relevance of Overseas Military Bases Nowadays

The publication presents the theoretical background of the establishment of overseas military bases, the nature of the force projection and the related activities, infrastructural elements, general types of different military bases, and the factors to be taken into account when establishing military bases. The writing points out that, despite technical advances, distant, overseas bases and military forces will continue to play a significant role in enforcing the interests of nations, even today and also in future conflicts. The study is relevant, because in the present and in the future Hungary will provide even more space for the base-structure of the Alliance and possibly the United States, and since the change of regime Hungary has been regularly (continuously) present beyond the country's borders by military forces.

KEYWORDS: overseas, military base, military doctrine

✦ Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Összhaderőnemi Műveleti Tanszék – University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Joint Operations;
e-mail: csengeri.janos@uni-nke.hu; <https://orcid.org/0000-0002-4540-9681>

1 A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-4-II-NKE-12 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Bevezetés

A tengeren túli vagy országhatáron túli katonai bázisok nagymértékben hozzájárulnak egy állam vagy egy szövetség erőkvivetítési képességéhez. Az erőkvivetítés (*force projection*) annak a képessége, hogy egy állam vagy szövetség befolyása, képességei közül katonai erejét megjelenítsük egy távolabbi földrajzi területen, és ott (katonai) műveleteket hajtsunk végre az állam vagy a szövetség érdekeinek védelme vagy az események menetének megváltoztatása érdekében.²

Az erőkvivetítés magában foglalja a mozgósítást, az áttelepülést, az erők alkalmazását, az erők fenntartását és a visszatelepülést. Az előbbi tevékenységek átfedőek, és folyamatosan ismétlődnek az erőkvivetítés során alkalmazott katonai műveletek végrehajtásakor. Az erőkvivetítés természetéből adódóan összhaderőnemi tevékenység.

Az erőkvivetítés esetében különböző, a bázisokhoz, készletezéshez és ezek létesítéséhez kapcsolódó infrastrukturális elemeket, tevékenységeket fedezhetünk fel a katonai doktrínákban, legyenek ezek összhaderőnemi, szárazföldi, légi hadviselési, haditengerészeti vagy más műveleti doktrínák. Az összhaderőnemi erő elérése, hatótávolsága szignifikánsan növelhető a távoli felelősségi körzetükben létesített és fenntartott készletek és bázisok segítségével.

Az országhatáron túli katonai bázisok létesítésének elméleti háttere, megalapozása Kenneth Bouldingtól származik 1962-ből, amikor a *Conflict and defense* című könyvében leírta az úgynevezett erővesztési gradiens, angolul *loss-of strenght* elméletét.³

Az elmélet lényege leegyszerűsítve, hogy a szembenálló fél és a saját hazai bázisaink közötti távolság növekedésével a kapacitásaink, a katonai erőnk, a befolyásoló képességünk egyre csökken.

A műveleteket végrehajtó, harcoló csapataink ellátási láncja egyre több erőforrást, energiát és eszközt emészt fel, így mindennek eredményeként a harcokban bevethető csapataink száma is csökken, ebből következőleg a teljes, távoli területen megjeleníthető erőnk (*power/force*) csökken.

Az elmélet kizárólagosságát többen, még maga a szerzője is cáfolta, illetve elvetette (főként a modern, nagy hatótávolságú repülőeszközök és fegyverek megjelenésével és térhódításával, de gondolhatunk manapság a kiber- és a űrhadviselési képességekre is), azonban az alaptézis máig megállja a helyét. Az olyan nemzetek, amelyeknek globális vagy regionális, távolabbi (országhatáron/tengeren túli) érdekei állnak fent, és ezeket meg akarják őrizni, globális vagy regionális (katonai) jelenlétet kell fenntartaniuk.

Az erőkvivetítéshez kapcsolódó tevékenységek

A hadszíntér megnyitása az a képesség, hogy tengeri, légi vagy vasúti kirakási helyszíneket létesítsenek és üzemeltessenek annak érdekében, hogy elosztási, ellátási rendszer legyen létrehozható, valamint, hogy megfelelő áteresztő képességet biztosítsanak az erők fogadásához, állomásoztatásához és az előre mozgásukhoz a műveleti területen belül.

2 US Joint Chiefs of Staff: Joint Publication 3-0 - Joint Operations, 2017. GL-9

3 Boulding 2018.

A kirakási helyszín létesítés a hadszíntérnyitás egyik rendkívül fontos alfunkciója, az a képesség, mely során kezdeti kirakási és áteresztőképességet létesítenek a különböző műveletek végrehajtásának támogatásához. A kirakási helyszín létesítésének folyamata akkor ér véget, amikor a kirakási helyszín és a támogató infrastruktúrája elérte a kívánt kapacitást. A támogató infrastruktúra magában foglalja az anyagmozgató és szállítóeszközöket, tároló helyszíneket a különböző anyagfajtáknak, valamint a nyomonkövető rendszereket a hatékony elosztás végrehajtásához.

Az összhaderőnemi harci kötelék kirakási helyszíne, a tengeri, légi kikötő a hozzá tartozó ellátórendszerrel akár néhány óra alatt létesíthető, ezzel a műveleteket támogató áteresztőképesség hozható létre.

Az erőkitetést ugyancsak támogatja a nagyobb tengeri és a légi kikötők létesítése. A légi kikötők, repülőterek ki- és berakási helyszíneik egyaránt hozzájárulhatnak az erők érkezéséhez és távozásához, a személyzet mozgatásához.

Az előpozícionált készletek támogatják a hadászati és a hadműveleti mértékű elérést. Csökkentik a kezdeti hadászati szállítások számát és szükségességét, lehetővé teszik a harc- és más tevékenységek fenntartását, a gyors feltöltését és anyagi támogatását a csapatoknak, amíg a tengeri és a légi összeköttetést felállítják. A készleteket telepíthetik szárazföldre, vagy lehetnek tengeri készletek, amelyek támogatják a hadszíntér kezdeti megnyitását, kikötő megnyitáshoz szükséges kapacitásokat tartalmaznak, valamint előretolt készleteket foglalnak magukban. Egy megközelítés szerint az előpozícionált készleteknek több kategóriája különböztethető meg:

- csapatok készletei (*Unit Sets*): az erők telepítésének és alkalmazásának idejét rövidíti le, az alaprendeltetés ellátását lehetővé tevő felszerelésekkel és anyagokkal; a készletek lehetnek szárazföldön vagy tengeri eszközökön elhelyezve;
- hadműveleti elérést biztosító készletek (*Operational Projects Stocks*): az előzőeken túlmenően olyan elemeket tartalmaznak, amelyek tovább növelik az erők képességeit, funkcióik teljességét, akár a magasabb egység funkcióival, mint légi szállítás, kegyeleti ügyek, illetve bázis létesítéséhez szükséges sztenderdizált modulok;
- a műveletek fenntartásához szükséges készletek (*War Reserve Sustainment Stocks*): előre telepített készletek egy műveleti területre vagy annak közelébe annak érdekében, hogy az alapvető ellátást biztosítsák, amíg a háború alatti gyártó kapacitás és ellátási lánc fel nem áll; a műveletek fenntartásához szükséges anyagokat és felszerelést tartalmazzák, amelyek a harci veszteségeket és az elhasznált anyagokat pótolják;
- a szövetségeseknek biztosított, a műveletek fenntartásához szükséges készletek (*War Reserve Stocks for Allies*): bizonyos államok szerződéses keretek között támogatást biztosítanak a szövetségeseknek vagy a támogatott másik államnak, hasonlóan az előzőekhez.⁴

A bázisok, bázistáborok létesítése

A bázisok, bázistáborok létesítése ugyancsak fontos eleme az erőkitetésnek, a csapatok, harci kötelékek országhatáron túli állomásoztatásához. A bázisok folyamatosan

4 Headquarters, Department of the Army: ADP 4-0 Sustainment. 2019. 3-4 – 3-9.

fejlődő katonai létesítmények, amelyek támogatják a telepített csapatokat, és lehetővé teszik a műveletek fenntartását. A katonai bázisok közvetlenül járulnak hozzá és növelik a hadműveleti elérést azzal, hogy biztonságos helyszínt szolgáltatnak a műveletek végrehajtásához.⁵

A manapság alkalmazott terminológia három fő típusát különbözteti meg az előretolt (tengerentúli) létesítményeknek a funkciók szerint, ezek a következők: fő műveleti bázis (*main operating base – MOB*), előretolt működési helyszín (*forward operating site – FOS*), valamint biztonsági együttműködési helyszín (*cooperative security locations – CSL*). E fő tengerentúli bázisokat egyéb infrastrukturális elemek támogatják úgy, mint: előkészített helyszínek (*prepositioned sites*), illetve útvonalakon elhelyezett kisebb bázisok (*en route infrastructure bases – ERI*). A fő műveleti bázisok súlypontokként, jelentős méretű katonai létesítményként funkcionálnak, összeköttetésben állva az előretolt műveleti körletekkel, illetve közvetlenül, az utóbbiakon keresztül az együttműködési biztonsági helyszínekkel.

A fő műveleti bázis folyamatosan működő, nagy fontosságú (stratégiai/hadászati jelentőségű) katonai központ olyan államok területén, mellyel a küldő állam baráti, szövetséges kapcsolatot ápol. A MOB-okon állandó telepítésű katonai erők találhatók, jelentősen kiépült infrastruktúrával, vezetési és irányítási rendszerrel, a katona állomány hozzátartozóit (szűkebb családját) támogató, ellátó intézményrendszerrel, valamint megerősített erő-megóvó biztosítással. A fő műveleti bázisok feladatellátása hosszú távra tervezett, a katonai felvonulás, kiképzés és hadviselés hídfői, továbbá jelképei a küldő nemzet szövetségesei melletti elköteleződésének. A MOB kategória szemléltetésére legkönnyebb az Egyesült Államok bázisait tekintetbe venni: Németországban Ramstein, valamint a Spangdahlem légi bázisok; Spanyolországban Rota hadi kikötője; Olaszországban Vicenzában a 173. légi szállítású dandár, Nápolyban az Egyesült Államok Haditengerészet Európai Parancsnoksága, valamint a légi bázis Avianóban; Japánban Okinawa szigetén légi bázis, illetve Yokusaka tengeri bázis vagy Dél-Koreában Camp Humphreys Anjeong-ri és Pyeongtaek városok közelében. E létesítmények tehát állandóak, hosszútávú célokat szolgálnak, és összhaderőnemi jellegűek, azaz több haderőnem csapatai is helyet kaphatnak bennük.

Az előretolt műveleti körlet a katonai erők csoportosítási helyszíne, mely kiindulási helyről azok megkezdhetik egyes műveletekben történő részvételüket. A helyszínek jellemzően a befogadó nemzet létesítményei, melyeket készenlétben tartanak minimális katonai jelenléttel a küldő állam részéről, esetleg előkészített felszerelést tárolnak itt. A jelen levő csekély számú katona állománynak a feladata, hogy szükség esetén támogassa az előretolt műveleti körletbe érkező erők vagy más kontingensek ellátását. Ilyen, úgynevezett könnyen aktiválható helyszínnek tekinthetők: Bosznia és Hercegovinában, Tuzlában Eagle Base; Koszovóban, Ferizaj közelében Camp Bondsteel; Törökországban az Incirlik légi bázis; valamint Ománban a Thumrait és Masirah repülőterek. Az előretolt műveleti körletek nem állandó telepítésű, inkább váltásban szolgáló csapatokat, illetve különböző gyakorlatokat támogatnak, mely feladatellátáshoz egy MOB adhat további fedezetet. Hazánk is létesített hasonló

5 US Joint Chiefs of Staff: Joint Publication 4-04 Contingency Basing. 2019. II-1.

szervezeti elemet, a Nemzeti Támogató Elem formájában Afganisztánban, Mazar-e Sharifban. Az amerikai példához visszatérve, az előretolt műveleti körleteket már nem kiszámítható körülmények közé telepítik, hanem főként úgynevezett instabil térségekbe. Ezzel összhangban az USA egyre nagyobb hangsúlyt fektet az afrikai jelenlétre, ennek egyik első állomása 2001 szeptemberében, az USA-ban végrehajtott terrortámadások utáni megjelenés Dzsibutiban, a Djibouti–Ambouli nemzetközi repülőtéren létrehozott Camp Le Monier formájában, ahonnan az úgynevezett Operation Enduring Freedom, Afganisztánban végrehajtott szövetséges műveletek afrikai aspektusát támogatta.

A biztonsági együttműködési helyszín az az előretolt, nagyon alacsony intenzitással üzemelő bázis, amelyen állandó katonai személyzet nem tartózkodik. Jellemzően szerződéses partner vagy a befogadó nemzet üzemelteti. Általában előre nem látott események bekövetkeztekor „aktiválják”, illetve kiinduló pontként szolgál egy térség biztonsági stabilitásának helyreállításáért folytatott tevékenységekben való közreműködéshez. Mint az előző kategóriánál, szintén tárolhatnak itt felszereléseket, haditechnikai eszközöket, illetve szükség esetén kibővíthetik e bázisok képességeit előretolt műveleti körlet méretűvé. Az USA esetében e helyszíneket főként Afrikában tervezik létrehozni terrorcsoportok elleni tevékenységek támogatására, valamint a térségbeli kőolaj hozzáférést védendő (például a Guineai-öbölben). Biztonság együttműködési helyszín található: Gabonban a Liberville repülőtéren, Senegálban Dakar repülőterén, továbbá Ugandában az Entebbe repülőtéren.

Egy előretolt bázis létrehozásakor kulcsfontosságú tényező az előkészített készletek megfelelő pozicionálása, struktúrája. E létesítmények területén készleteket tárolnak a harc megvívásához, a harci támogatás megvalósításához, illetve a harci kiszolgáló támogatás biztosításához olyan biztonságos helyszíneken, ahonnan a váltásos alapon feladatot végrehajtó erőket támogatják, anyagi igényeiket az alapállapotra kiegészítik. Az előkészített helyszínek sok esetben szoros összeköttetésben állnak egy fő műveleti bázissal vagy előretolt műveleti körlettel, továbbá jellemző, hogy szerződött partnerek üzemeltetik, valamint tengeri készletek is lehetnek ezek.

Az útvonalakon elhelyezett infrastruktúrális bázis olyan, stratégiai fontosságú helyszíneken elhelyezett „bázis-kezdemény”, amelyet hosszú időtávra terveznek létrehozni annak érdekében, hogy szükség esetén gyorsan kibővíthető legyen, segítse a katonai erő fenntartását, valamint általuk az erőket megvalósítható legyen. Alapként szolgálnak katonai felvonuláshoz, kiképzéshez és hadviseléshez egyaránt, kibővítve ezeket, gyorsan fő műveleti bázis vagy előretolt műveleti körlet alakítható ki. Az USA számára az afganisztáni, illetve iraki műveletek támogatásához való hatékony hozzájárulás igazolhatja e bázisok jelentőségét, melyek Németországban, Olaszországban, Portugáliában, Spanyolországban, Törökországban, illetve az Egyesült Királyságban lettek létrehozva.⁶

6 Lachowski 2007, 5, 8–9, 14–16.; Curtis E. Lemay Center for Doctrine Development and Education: Air Force Doctrine Publication 3-36 - Air Mobility Operations. Maxwell AFB, 2019. Australian Air Force Headquarters: Australian Air Publication AAP 1000-D – The Air Power Manual – Sixth Edition. Canberra 2013. 105–106.; Australian Air Force Headquarters: Australian Air Publication AAP 1000-D – The Air Power Manual – Sixth Edition. Canberra 2013. 105–106.; US Joint Chiefs of Staff: Joint Publication 4-04 Contingency Basing. 2019. II-2 – II-4.

Az országhatáron túli katonai bázisok létesítésének szempontjai

A bázisok létesítésekor számos körülményt, tényezőt szükséges figyelembe venni, ezek a következők lehetnek.

A bázisok elérhetősége fontos kérdés, mely alapos megfontolást igényel minden konfliktus vagy művelet megkezdése előtt. Figyelembe kell venni a kirakási helyszínek megközelíthetőségét, valamint a közúti és a kötött pályás lehetőségeket egyaránt. Tájékozódni szükséges, hogy a diplomáciai kapcsolatok lehetővé teszik-e a légi megközelítést, esetleges különleges szabályokat figyelembe kell-e venni a befogadó államban.

A bázis kapacitásai és szolgáltatásai: a repülőgép állóhelyek száma; a kifutópálya méretei, állapota, száma, felülete stb.; a be- és kirakodáshoz szükséges eszközpark; a földi kiszolgálás szolgáltatási színvonala; a különböző tárolókapacitások (felszerelés, haditechnika, fegyverzet, üzemanyag) mind fontos szempont a helyszín kiválasztásában, azonban az előbbieket legtöbbször pótolható, kiegészíthető. A legfontosabb szempont a légi oldal földi közlekedési burkolatai lesznek, úgy mint kifutópálya és gurulóutak.

A repülőtér forgalomátersztő képessége: a harci támogató javak időben érkezése, a csapatokhoz való eljuttatása alapvető fontosságú egy expedíciós művelet során. Továbbá nemcsak az áruk kirakása fontos, hanem a harci feladatot végrehajtó repülőgépek levegőbe juttatása is. A repülőgépek számának növekedése valószínűleg nem eredményez problémát az áramlásszervezésben, azonban a repülőtér helyet kapó repülőgépek számát minden esetben össze kell vetni a repülőtér forgalomátersztő képességével. A repülőtér maximális felszíni kapacitása (*maximum-on-ground [MOG] capability*) például közvetlenül befolyásolja az áttelepítési idő csökkenését vagy növekedését.

A tengerentúli bázis távolsága: a hátszág és tengerentúli bázis, illetve a kisebb és nagyobb tengerentúli, függő viszonyban levő báziskategóriák közötti távolság befolyásolja, esetleg akadályozhatja az áttelepítést vagy a különböző feladatvégrehajtásokat. Ahogy a feladatba bevont szállító repülőgépek száma emelkedik, úgy a távolság okozta eltérés az áttelepítési idő szempontjából egyre kevésbé lesz hangsúlyos. A több léggépjármű addig okoz csökkenést az áttelepítés időtartamában (tehát addig van pozitív hozadék), amíg azok száma el nem éri a repülőtér maximális felszíni kapacitását.

Tengeri készletkihelyezés: meglehet, hogy a tengeri készletkihelyezés rugalmasságot biztosít, illetve kevésbé sebezhető a szárazföldi készletekhez képest (szárazföldi szembenállás esetén), azonban költségesebb, mint a szárazföldi tárolás, valamint kockázatot jelent az áttelepítési időre nézve is (tengeri időjárás kockázatai, az eredetnél távolabbi területek elérése, kirakási lehetőségek, nem lehetséges átrakódás más közlekedési módra a tengeren stb.).⁷

⁷ Amouzegar, McGarvey, Tripp, Roll 2006, 9-10.; Curtis E. Lemay Center for Doctrine Development and Education: Air Force Doctrine Publication 4-0 - Combat Support. Maxwell AFB, 2020.

Összegzés

Boulding 1962-ben alkotta meg az erővesztési grádiens elméletét, ám már 1964-ben úgy vélte hogy a modern technológia, a nagy hatótávolságú ballisztikus rakétatechnológia, illetve az egyre növekvő és relatíve egyre olcsóbbá váló hadászati légi szállítási kapacitások növekedése eliminálja az országhatárokon túli bázisok létesítésének érvényességét.⁸

Az erők telepítését (ezzel együtt az országhatáron túli bázisok létjogosultságát) azonban a jelenlegi hadtudományi gondolkodás relevánsnak tartja a jövő konfliktusai, a multidomén hadviselés esetében is. Mező András például úgy fogalmaz: „A jövő konfliktusai előtt, már a stratégiai és a politikai döntéseket megelőzően kell megkezdeni harcoló csoportosítások előzetes telepítését.”⁹

Az Egyesült Államok a 2000-es években jelentősen csökkentette tengerentúli jelenlétét, azonban napjainkban is fenntart jelenlétet valamennyi kontinensen. Más államok (mint Oroszország, Egyesült Királyság, Franciaország stb.), kisebb-nagyobb mértékben ugyancsak jelen vannak katonai bázisokkal az érdekeltségi területeiken, és Kína esetében éppen most folyik a terjeszkedés.¹⁰

Összességében elmondható, hogy a nemzetközi doktrinális irodalomban nagy számban található az országhatáron túli, tengerentúli bázisokkal foglalkozó fejezetek. Betudható ez annak is, hogy a regionális vagy globális érdekekkel rendelkező államok dokumentumairól van szó, de annak is, amit a gyakorlat mutat, hogy a modern technológia nem emésztette és váltotta fel teljesen az országhatárokon túl létesített katonai bázisok fontosságát és létjogosultságát.

Megállapítható tehát, hogy a mind az elméleti oldalon, a doktrinális irodalomban, mind a gyakorlatban megtalálhatók a tengerentúli bázisok, szerepük az erőkivetítésben és a hadviselésben legalább is jelenleg és a közeli jövőben adott. Az országhatáron túli bázisok fő funkciói lehetnek: a fenyegetések elrettentése adott térségben, hadviselés, információgyűjtés, helyszín biztosítása gyakorlatokhoz, illetve helyszín biztosítása áthaladáshoz a térségen egyfajta logisztikai központként funkcionálva. Ezekon túlmenően nagyon fontos diplomáciai kapocs két vagy több állam együttműködésében, jó kapcsolatában.

8 Boulding 1964.

9 Mező, 2021. 6.

10 Csengeri 2018, 101–103.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Amouzegar, Mahyar A.; McGarvey, Ronald G.; Tripp, Robert S.; Roll Jr, C. Robert 2006.
– Combat Support – Overseas Basing Options.” *Air Force Journal of Logistics*, 30 (1).
- Australian Air Force Headquarters: Australian Air Publication AAP 1000-D – The Air Power Manual – Sixth Edition. Canberra 2013.
- Boulding, Kenneth Ewart 1964. *The Meaning of the Twentieth Century: The Great Transition*. London: George Allen & Unwin
- Boulding, Kenneth Ewart 2018. *Conflict and Defense – A General Theory*. Valmy Publishing.
- Curtis E. Lemay Center for Doctrine Development and Education: Air Force Doctrine Publication 3-36 - Air Mobility Operations. 2019.
- Curtis E. Lemay Center for Doctrine Development and Education: Air Force Doctrine Publication 4-0 - Combat Support. Maxwell AFB, 2020.
- Csengeri János 2018. *A légi bázis mint műveleti képesség komplex vizsgálata, szerepe a légi műveletekben*. Doktori (PhD) értekezés, Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem
- Headquarters, Department of the Army: ADP 4-0 Sustainment. 2019.
- Lachowski, Zdzislaw 2007. *Foreign Military Bases in Eurasia*. SIPRI Policy Paper No. 18. Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 2007.
- Mező András 2021. Multidomén műveletek vezetése és irányítása. *Hadtudomány* 31 (1): 3–20.
- US Joint Chiefs of Staff: Joint Publication 3-0 - Joint Operations, 2017. GL-9
- US Joint Chiefs of Staff: Joint Publication 4-04 Contingency Basing. 2019.